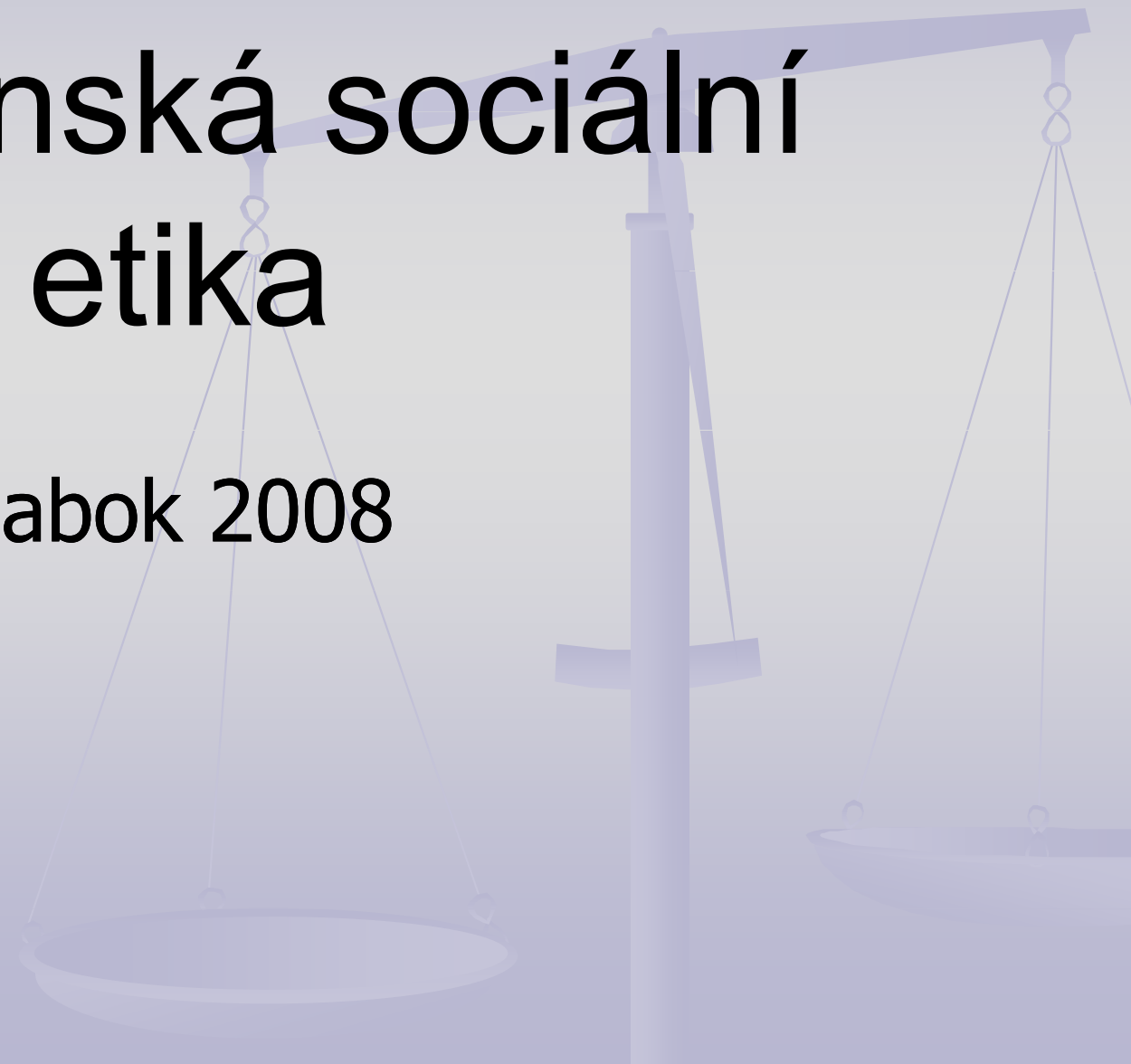

Křesťanská sociální etika

Jabok 2008

10. KULTURA, VZDĚLÁNÍ, MÉDIA

Křesťanská sociální etika. M. Martinek.
Jabok 2008

Oblasti křesťanské sociální etiky

■ Úroveň státní:

- Politika (GS II-4)
- Hospodářství (GS II-3)
- Rodina (GS II-1)
- Vzdělání, kultura, média (GS II-2)

■ Úroveň globální:

- Ekologie
- Mír (GS II-5,1)
- Sociální spravedlnost (GS II-5,2)

Pojem a teorie kultury

- Axiologické (hodnotové, subjektivní) pojetí kultury považuje za kulturu *vrcholné projevy lidského ducha* (věda, umění, vzdělání)
- Antropologické (objektivní) pojetí kultury: *Kultura jsou významy a hodnoty sdílené určitou skupinou.*
- V širším smyslu lze chápat kulturu jako souhrn duchovních a materiálních, intelektuálních a afektivních rozlišujících rysů, které charakterizují nějakou společnost nebo sociální skupinu. Kultura pak zahrnuje nejen umění a literaturu, ale také způsoby života, základní práva lidské bytosti, hodnotové systémy, tradice a náboženství.
- Žijeme v době multikulturní: každá lidská skupina má právo na svou kulturu, žádná lidská kultura není hodnotnější než jiná (doktrína plurality a relativity kultur x etnocentrismus)
- **Enkultura**ce (vrůstání individua do vlastní kultury), **akultura**ce (vzájemné působení kultur) – **transkultura**ce (přijetí prvků jedné kultury většinou kultur ostatních), **dekultura**ce (zničení jedné kultury převahou kultury jiné); Huntington – současné kultury (rovina globální – národní – místní = subkultury)

Kultura a evangelium

- Křesťanství často vcházelo do kontaktu s cizími kulturami a ovlivňovalo je: buď dialog a vzájemné působení (Recko, Řím, Keltové, Slované...) nebo pocit nadřazenosti a vnucování vlastní kultury (Indie, Latinská Amerika...).
- Jako zásadní problém to však začíná chápat až tehdy, když se musí konfrontovat s kulturou, kterou samo vytvořilo a dnes na ni ztrácí vliv.
- Původ rozporu: vývoj posledních dvou století, kdy se společnost emancipovala od vlivu církve a církev soustavně odmítala moderní vývoj.
- Podstata rozporu: Křesťanské hodnoty jsou často nabízeny takovým způsobem a v takové podobě, v jaké je člověk pro svůj život nepotřebuje – jsou v rozporu se současnou kulturou:
 - úkony a rituály (x vnitřní, subjektivní spiritualita),
 - autoritativní moralismus (x autonomní, dospělá, odpovědná, individualistická etika),
 - dualismus přirozena a nadpřirozena symbolizovaný důrazem na vztah k Bohu proti lidským vztahům a materiálním skutečnostem – transcendentální pojetí Boha (x integrální, celkové, ekologické, vztahové, holistické pojetí světa, symbolizované jednotou hmoty a ducha, imanentním pojetím Boha, hloubkou lidských vztahů, které jsou totožné se vztahem k Bohu).

Inkulturace

- „*Inkulturace je dynamický vztah mezi křesťanskou výzvou a kulturou nebo kulturami; vřazení křesťanského života do kultury; pokračující proces jejich oboustranné a kritické interakce a asimilace.*“ (AZEVEDO). Ovlivňování kultury hodnotami evangelia, aniž by se vnucovala lidem institucionální kultura (subkultura?) církve.
- Pojem inkulturace v katolické církvi (v protestantských se uvažuje podobně, ale neujal se tento pojem): *Catechesi tradendae* (CT, 1981, čl. 52): „*inkulturace znamená intimní proměnu autentických kulturních hodnot prostřednictvím začlenění do křesťanství a zakořenění křesťanství v různých kulturách.*“ *Slavorum apostoli* (SA, 1985, čl. 21): „*vštěpení evangelia do domácí kultury spolu se začleněním této kultury do života církve.*“
- Pokoncilní církve považuje inkulturaci za nový teologický model pro komunikaci církve s náboženstvími, kulturami a sociálními skupinami, které se nepovažují za křesťanské.
- dvojí směr inkulturačního procesu: církve se mění, když přijímá prvky kultury, které nejsou cizí evangeliu – kultura se mění, když přijímá hodnoty evangelia, které jí nejsou cizí.

Teologie inkulturace

- **Boží zjevení – sebesdílení Boha:** má dějinný charakter a je vyjádřeno jednáním Božím, kdy on sám vstupuje skrze události a osoby do konkrétní lidské kultury a využívá jejích komunikačních vzorců k tomu, aby lidem, kteří v ní žijí, předal své poselství. V obou těchto situacích, vzájemně od sebe neodlučitelných, jedná sám Bůh metodou inkulturace.
- **Inkarnace – vtělení = základní princip křesťanství:** Bůh se stal člověkem, přijal na sebe vše lidské kromě hříchu, aby nám byl blízko, abychom nemohli mít dojem, že člověku nerozumí. Plně přijal tělesnou omezenost člověka, včetně bolesti a smrti, stejně jako kulturu, v níž žil. Mohl ji přetvořit právě tím, že se stal její součástí.
- **Analogicky církev:** napřed byla součástí židovské kultury, později římské, pak dalších, kam přicházela. Přetvářela každou kulturu tím, že se napřed plně stala její součástí. **Jeruzalémský sněm – zásadní inkulturační rozhodnutí:** odmítnutí nadbytečných židovských náboženských praktik pro křesťany nežidy. Analogie dnes: odmítnutí nepodstatných náboženských praktik pro nové křesťany (prvky lidové zbožnosti...)

Etika a kultura

■ Právo na kulturu

- VDLP 27 (1): „Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích.“
- Listina základních práv a svobod (25): „Občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny se zaručuje všestranný rozvoj, zejména **právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích.**“

Stát a kultura

- Stát má etickou povinnost vytvářet právní rámec pro podporu kultury:
 - Podpora kulturní identity většiny, ale i všech menšin
 - Podpora účasti všech na vytváření vlastní kultury
 - Ochrana národního kulturního dědictví (památky, muzea, turistické objekty...)
 - Podpora rozvoje vědy, umění a vzdělávání

Výchova a vzdělání

- **Nejdůležitější projev kultury, hlavní způsob jejího předávání a rozvíjení. „Každá osoba má právo na výchovu“ (VDLP 26).**
- Za výchovu a vzdělání svých dětí jsou na prvním místě odpovědní jejich rodiče.
- Stát je povinen zajistit výchovu, jestliže toho nejsou schopni rodiče.
- Vzdělání je dnes nejdůležitější ekonomickou hodnotou, která však nemůže být nabízena na komerční bázi. Proto musí být jeho hlavním garantem stát. (U nás kritická situace – výdaje na vzdělání jsou nižší než v ostatních vyspělých státech, jsme na 27. místě ze 30 států.)
- Církev se účastní procesu výchovy a vzdělání:
 - Pastorací dětí, mládeže a rodin
 - Zřizováním vlastních škol a výchovných zařízení (zvláště významné v rozvojovém světě, kde tuto úlohu dostatečně neplní stát)
 - Výukou náboženství na státních školách

Cíle a etika výchovy

■ Cíle výchovy:

- Formace osobnosti
- Přijetí kultury
- Socializace

■ Etika výchovy:

- Každá lidská osoba má právo na výchovu. Základní vzdělání má být povinné a poskytované zdarma (VDLP 26).
- Výchova ke svobodě
- Výchova ke spravedlnosti
- Výchova k občanství

Odpovědnost za výchovu

- Rodina
- Výchovné a vzdělávací instituce
- Stát – různá pojetí:
 - Stát plně ovládá celý výchovně-vzdělávací proces (totalita)
 - Plná autonomie výchovně vzdělávacích institucí s minimálním zasahováním státu (např. v udělování akademických titulů)
 - Autonomie výchovně vzdělávacích institucí, která je ale zákonem regulována a jejichž kvalita je státem kontrolována (akreditace...)

Círky ve školství v ČR

- Křesťanské církve jsou aktivními činiteli vzdělávacího systému ČR ve dvou základních formách:
 - vyučování náboženství na základních a středních školách zřizovaných státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí
 - zřizování a provozování církevních škol
- **Zákon 3/2002, § 7:** (1) Registrovaná církev a náboženská společnost může za podmínek stanovených tímto zákonem k plnění svého poslání získat oprávnění k výkonu těchto zvláštních práv:
 - **a) vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu**
 - b) pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova,
 - c) být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností,
 - d) konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu,
 - **e) zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu,**
 - f) zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let; tím není dotčena povinnost překazit trestný čin uložená zvláštním zákonem.

Církevní školy v ČR

- V roce 2007 existuje v ČR celkem 131 církevních škol všech stupňů, z toho 98 je zřízeno řím. kat. církví, 16 ČCE, 17 jinými církvemi. Společným koordinačním orgánem je Sekce církevního školství ČBK, zastřešujícím orgánem Asociace ředitelů církevních škol ČR.
- Zřizovateli církevních škol jsou církve a církevní právnické osoby, většina církevních škol byla v roce 2006 transformována na školské právnické osoby.

Dokumenty katolické církve o církevních školách

- Katolická škola - kongregace pro katolickou výchovu 1977.
- Katolická škola na prahu třetího tisíciletí - kongregace pro katolickou výchovu 1997.
- Kodex křesťanského učitele - komise pro katechizaci a školství KBS 2005.
- Dohoda mezi ČBK a ČCE o spolupráci v oblasti církevního školství. (2001)
- Usnesení ČBK o církevním školství schválené na plenárním zasedání v dubnu 2003.
- Instrumentum Laboris - základní materiál Plenárního sněmu Katolické církve. (kap. 11, 2003)

Vyučování náboženství

■ **Zákon 561/2004, §15: Vyučování náboženství**

- (1) Ve školách lze v souladu se zásadami a cíli vzdělávání podle § 2 vyučovat náboženství. Náboženství mohou vyučovat registrované církve nebo náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno zvláštní právo vyučovat náboženství ve státních školách,¹⁰⁾ a to i společně na základě jejich písemné dohody.
- (2) V základních a středních školách zřizovaných státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí se vyučuje náboženství jako nepovinný předmět, pokud se k předmětu náboženství uskutečňovanému danou církví nebo náboženskou společností přihlásí ve školním roce alespoň 7 žáků školy. K vyučování náboženství lze spojovat žáky z několika ročníků jedné školy nebo více škol, nejvýše však do počtu 30 žáků ve třídě. Spojovat žáky z více škol k vyučování náboženství lze na základě smlouvy mezi příslušnými školami, která upraví rovněž úhradu nákladů spojených s tímto vyučováním.
- (3) Vyučovat náboženství může v pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost dané školy, pověřený zástupce církve nebo náboženské společnosti, který splňuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka podle zvláštního právního předpisu.²⁾ Pověření vydává statutární orgán církve nebo náboženské společnosti, v případě římskokatolické církve statutární orgán příslušného biskupství.

Učitel náboženství

- **Zákon 563/2004, § 14: Učitel náboženství**
 - Učitel náboženství získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu
 - a) v oblasti teologických věd,
 - b) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů náboženství, nebo
 - c) v oblasti pedagogických nebo společenských věd a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů náboženství, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů náboženství.

Církev a média

- Média neukazují pouze samotnou realitu, ale výběrem informací a způsobem jejich podání vytvářejí novou, vlastní, virtuální realitu.
- Dnes jsou média největší silou, která ovlivňuje myšlení a chování lidí.
- Média jsou považována za čtvrtou podobu moci (vedle legislativní, výkonné a soudní).
- Média jsou prostředkem socializace: sdílením jejich obsahů dochází k začleňování individua do společnosti.
- Křesťané si uvědomují mimořádnou moc médií a hledají etická kritéria k jejich využívání.

Historie

- Rozvoj médií od 19. století, první reakce církve:
 - Snaha o rozvoj katolického tisku jako protiváhy ke světskému (J. Bosco)
 - Upozorňování na mravní nebezpečí ve filmu (*Vigilanti cura* – Pius XI. 1936) – církve by měla vydávat závazná stanoviska pro katolíky (srov. Index zakázaných knih).
- Komplexní pohled až na koncilu a po něm:
 - Inter mirifica 1963
 - Communio et Progressio 1971 (Pavel VI.)
- Papežská rada pro sdělovací prostředky:
 - *Aetatis novae* 1992: za "pastorační priority" ve vztahu k médiím považuje církve
 - 1. obranu lidských kultur,
 - 2. vývoj a podporu sdělovacích prostředků církve,
 - 3. výchovu katolických pracovníků médií,
 - 4. pastorační službu těm, kdo jsou činní v oblasti sdělovacích prostředků.
 - Dokument *Aetatis novae* definitivně zavrhuje paradigma, ve kterém církve diktuje jedinou správnou cestu. Razí naopak cestu, na které je církve zkušeným průvodcem, který příjemci medializovaného sdělení doporučuje svůj názor, avšak nenutí jej k jeho přijetí.
 - Etika v médiích 2000
 - Církve a internet 2002

Etické principy

- Služba člověku a společnosti (Principy lidské důstojnosti a společného dobra)
- Pravda jako základní východisko (problém: historičnost, resp. relativita pravdy a nutnost interpretace)
- Svoboda projevu spojená s odpovědností
- Schopnost rozlišování – kvalifikovaného výběru

Právo na informace

- Nikdy v historii nebylo k dispozici tolik informací jako v současné době – „**informační věk**“.
- VDLP, článek 19: „Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice.“
- **Právo získávat informace** je omezeno jinými lidskými právy: právem na čest a dobrou pověst, na intimitu a soukromí, na tajemství. Ochrana těchto práv je úkolem státu (Zákon o ochraně osobních údajů).
- **Právo informovat** vychází ze tří předpokladů: přístup k pramenům ze strany informátorů, svobodný oběh informací, jejich aktivní a odpovědné přijímání ze strany veřejnosti.

Reklama

- Plní trojí funkci: **informovat, orientovat, přesvědčit.**
- Etickým problémem je funkce **přesvědčovací**, která je často primární a přerůstá ve snahu manipulovat potenciálního konzumenta. Jejím hlavním účelem je **přesvědčit k nákupu**, a tak se spíše než informací stává **technikou svádění**.
- Z morálního hlediska je třeba brát v úvahu **obsah, cenu a metody reklamy**: obsah (nabízená věc) nesmí být nemorální; cena nabízené věci nesmí neúměrně přesahovat běžné ceny; metody reklamy musí respektovat důstojnost lidské osoby a nesmí přesahovat kritické schopnosti veřejnosti.

Možnost zneužití médií

- **Communio et progressio, 13:**
- Sdělovací prostředky mohou být také použity k zablokování lidského společenství a k poškození obecného dobra lidí: děje se to odcizováním lidí, jejich odsouváním na okraj a izolováním, nebo tím, že je přitahují do negativních společenství zaměřených na falešné a destruktivní hodnoty. Média mohou rozdmýchávat nepřátelství a konflikty, démonizovat ostatní a utvářet mentalitu „nás“ proti „jim“, představovat to, co je nízké a degradující, v okouzlujícím světle a ignorovat nebo snižovat to, co lidi povznáší a zušlechťuje; šířit dezinformace a zavádějící informace, podporovat vulgárnost a banalitu.
- V médiích se bohužel šíří omezování na stereotypy, založené na rase a příslušnosti k různým etnikům, na pohlaví a věku a na dalších faktorech, mezi něž náleží také náboženství. Kromě toho sdělovací prostředky často zanedbávají to, co je skutečně nové a důležité, včetně radostné zvěsti evangelia, a soustřeďují se na to, co je módní či bizarní.
- K takovému zneužívání dochází v každém ze zmíněných sektorů (ekonomický, politický, kulturní, vzdělávací, náboženský).

Zřizování (ovládání) médií

- Realita: monopol na média se soustřeďuje v rukou jednotlivců s velkým ekonomickým potenciálem.
Nebezpečí:
 - Zaměření na vlastní zisk a ne na důstojnost člověka
 - Vznik informačního monopolu, ztráta pluralismu, důsledek: manipulace.
 - Podobně negativní důsledky má i politizace médií – monopol státu.
- Řešení – aktivní účast v médiích a jejich kontrola ze strany občanské společnosti; právní rámec k tomu musí vytvořit a garantovat stát:
 - Pluralita zřizovatelů (soukromí, neziskoví, církevní, veřejní)
 - Profesionalita a etická odpovědnost pracovníků
 - Svoboda slova spojená s ochranou osobnosti (čest, dobré jméno, osobní údaje)

Působení církve a křesťanů v médiích

- Církev by měla mít vlastní média k šíření svého poselství mezi věřícími i nevěřícími – média jako nástroj evangelizace.
- Křesťané by měli kvalifikovaně působit v médiích obecně, a tak skrze ně šířit křesťanské hodnoty.
- Křesťanský uživatel by měl odpovědně vybírat z nabídky a kriticky na ni reagovat (mediální pedagogika).
- Křesťanská média v ČR:
 - Nakladatelství (Portál, Karmelitánské n., Vyšehrad, Kalich, CDK...)
 - Periodika (většina církví + odborné)
 - Rádio a TV (Proglas, Telepace, TV Noe, BMC)
 - Internet (christnet, evangnet, cirkev, vira, signaly...)